

پایداری و پیوستگی آینه پژوهش

مقاله

سیدفرید قاسمی

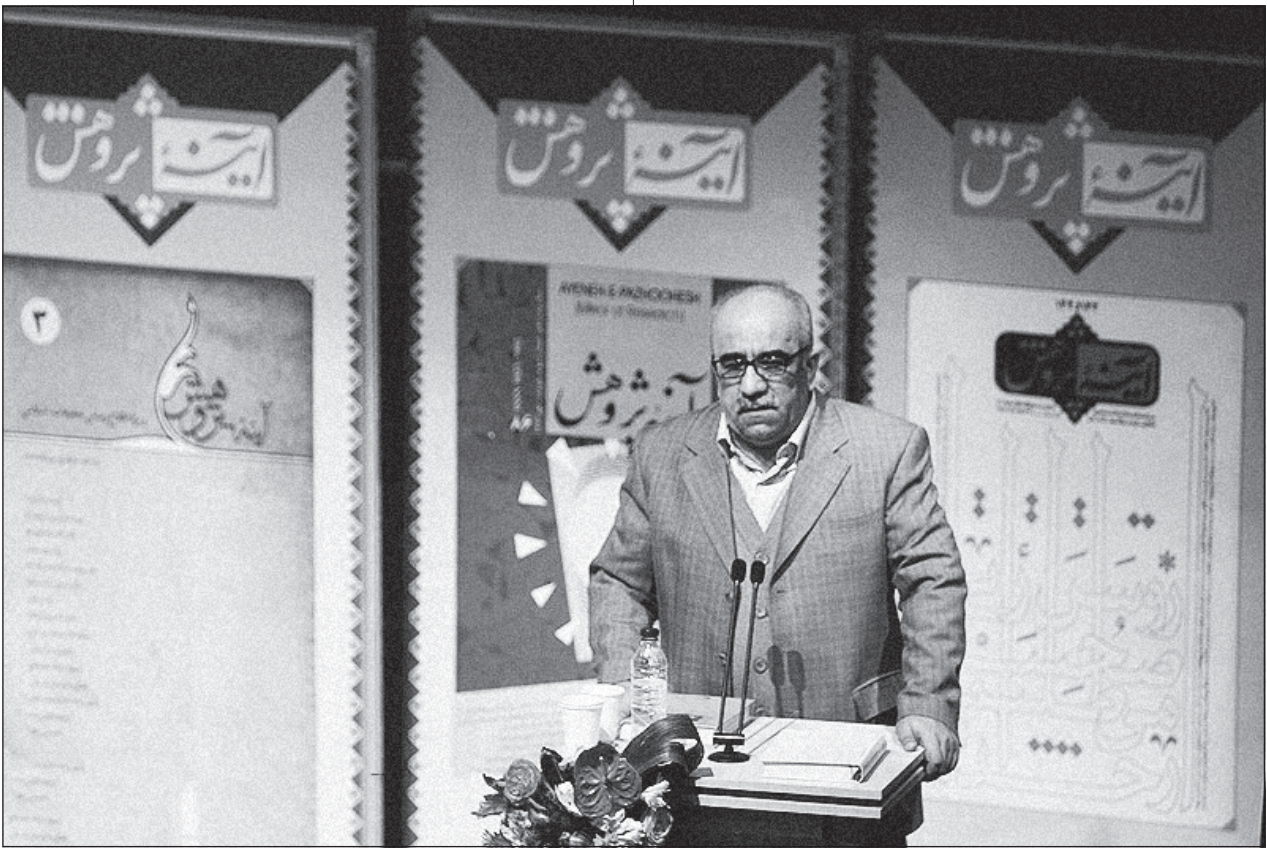

بیستم اسفندماه ۱۳۹۳ به همت مؤسسه خانه کتاب، نخستین جلسه از سلسله نشست‌های عصر کتاب به مناسبت ربع قرن انتشار مداوم آینه پژوهش به گرامیداشت این مجله اختصاص داشت. در نشست یادشده سیدفرید قاسمی به ایراد سخن پرداخت. آنچه در پی می‌خوانید پیاده‌سازی سخنرانی ضبط شده اوست.

* * *

در ایران در حوزه نشریات کتاب، مجله‌ای که ۲۵ سال پیوسته و غیرگسسته منتشر شده باشد، نداشتیم. قبل از «آینه پژوهش» این پیوستگی و غیرگسستگی و دوام به مجله «راهنمای کتاب» با ۲۱ سال انتشار متعلق بود. شاید بعضی دوستان بفرمایند که «نشر دانش» فراموش شده، نه فراموش نشده، مجله «نشر دانش» از عزیزترین مجله‌های ما در دهه ۶۰ و نیمه نخست دهه ۷۰ بود، اما «نشر دانش» ۱۵ سال پیوستگی داشت از ۵۹ تا ۷۴. بعد، چهار سال و نیم تعطیل شد و بعد چهار-پنج سال منتشر شد. بعد، یک سال وقفه داشت، سپس دو سال منتشر شد و بعد از وقفه‌های گوناگون و از دوماهنامه و فصلنامه به «میل‌نامه» تبدیل شد. «میل‌نامه» یعنی نشریه‌ای که هر موقع مدیر نشریه میلش کشید، منتشر کند.

چکیده: دوماهنامه آینه پژوهش مجله‌ای پیرامون نقد کتاب و کتابشناسی و اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی است که به صاحب‌امتیازی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم منتشر می‌شود. بیستم اسفندماه ۱۳۹۳ به همت مؤسسه خانه کتاب، نخستین جلسه از سلسله نشست‌های عصر کتاب به مناسبت ربع قرن انتشار مداوم آینه پژوهش، به گرامیداشت این مجله اختصاص داشت. در نشست یادشده سیدفرید قاسمی به ایراد سخن پرداخت. نوشته حاضر پیاده‌سازی سخنرانی ضبط شده ایشان است. کلیدواژه: دوماهنامه آینه پژوهش، مجله نقد کتاب، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، فرهنگ اسلامی.

این مرکزیت را پیدا کرد. علت تأخیر این بود که در ۱۲ سال نخست حیات مطبوعات در قم، دو نشریه هفتگی با نام‌های «جنوب» و «کامکار» منتشر شد، اما این نشریات حساسیتی برای حوزه به وجود نیاوردند، اما مجله «همایون» را که سال ۱۳۱۳ علی‌اکبر حکمی زاده منتشر کرد، حساسیتی در حوزه برانگیخت و این حساسیت موجب شد که بزرگان حوزه تقریباً تا دو دهه و اندی، خیلی روی خوشی به نشر اداری نشان ندهند و به همین جهت در دهه ۲۰، تهران مرکز چاپ و نشر مطبوعات اسلامی شد. البته در قم در دهه ۲۰ و نیمه نخست دهه ۳۰، نشریاتی منتشر شدند، اما چون تأیید بزرگان حوزه را نداشتند با اقبال مواجه نشدند. در نیمه دوم دهه ۳۰ بعضی از فضلا و طلاب حوزه سعی در کسب موافقت بزرگان حوزه برای انتشار مجله داشتند و موفق هم شدند و مجله‌هایی هم منتشر شد که سرآمد آنها دو مجله «مکتب تشیع» و «درس‌هایی از مکتب اسلام» بود.

«مکتب تشیع» تقریباً می‌خواست، یک بنگاه مطبوعاتی باشد و فصلنامه و سالنامه داشت، اما خیلی زود تعطیل شد، ولی «درس‌هایی از مکتب اسلام» ماند، حتی در روزگاری که در تهران بعضی مجله‌ها در کنار سرلوحه می‌نوشتند پرتیراژترین مجله ایران واقعیت نداشت. پرتیراژترین مجله ایران در سال‌هایی در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ مجله درس‌هایی از مکتب اسلام بود، اما به دلیل اینکه از سیستم توزیع رسمی پخش نمی‌شد، این شمارگان به حساب نیامد. «درس‌هایی از مکتب اسلام» بعد از انقلاب و تا روزگار ما ماند.

«آینه پژوهش» را می‌توانیم از منظرهای گوناگون ببینیم. یک منظر آماری است. برای مثال بگوییم ۲۵ سال انتشار، ۱۵۰ شماره در ۱۳۴ مجلد، ۱۸ هزار و ۵۰ صفحه یا آمارهایی دیگری به عنوان مثال، سال بیست و دوم پرتیراژترین و سال سوم کم‌برگ‌ترین سال‌های عمر «آینه پژوهش» بوده است، اما واقعیت قضیه این است که با این آمارها حق مطلب ادا نخواهد شد. لازمه وقوف بیشتر به جایگاه «آینه پژوهش» بررسی سیر تاریخی چهارمبحث است. نخست ۱۵۴ سال تاریخ مطبوعات فارسی اسلامی در جهان، دوم ۱۱۴ سال تاریخ نشر مطبوعات فارسی اسلامی در ایران، سوم ۹۲ سال نشر مطبوعات در قم و چهارم ۸۲ سال نشر مطبوعات حوزه کتاب در ایران. با دقت نظر در این چهار سیر تاریخی ما به جایگاه «آینه پژوهش» بیشتر وقوف پیدا می‌کنیم. واقعیت این است که با بررسی همه این مباحث به ناپایداری‌ها می‌رسیم و پایداری «آینه پژوهش» از این منظر ارزشمند است.

مطبوعات اسلامی فارسی در دنیا در هند متولد شد و در ایران در شهر اصفهان، اما نه هند مکتب و مرکز مطبوعات اسلامی شد و نه اصفهان در آن مقطع. نخستین مرکز نشر مطبوعات اسلامی در نجف ایجاد شد و آن هم به برکت وجود آخوند خراسانی. بعدها نیز بزرگان حوزه مانند آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی، مشوق و مقوم انتشار مطبوعات بودند تا جایی که آیت‌الله اصفهانی مجوز استفاده از وجوهات شرعی را برای انتشار مجله صادر کرد و همین مجوز موجب رونق مطبوعات شیعی شد. قم با تأخیر

خواهندگان به آنها امید بسته بودند و به یکباره تعطیل شدند، تعطیل نشود. به نظر می‌رسد که باید همچون بناهایی که در دفتر آثار ملی ایران به ثبت می‌رسد یا میراث معنوی و آثار ناملموس که آن هم در یک دفتر در سازمان میراث فرهنگی ثبت می‌شود، در دستگاه فرهنگ و مطبوعات ایران هم باید یک دفتری برای ثبت نشریات این‌چنینی وجود داشته باشد؛ چرا که «آینه پژوهش» متعلق به یک شهر و صنف نیست، بلکه متعلق به ایران است. «آینه پژوهش» امروز یک میراث ایرانی-اسلامی و یک میراث ملی است. برای پاسداری از این میراث ملی چه باید کرد؟ این مجله منشأ اثر و ثمر بسیاری بوده است. «آینه پژوهش» مجله برکت‌خیزی است. امروز بزرگانی در تهران، قم و سایر نقاط داخل و خارج از کشور مشغول هستند که مشق عملی نویسندگی را از «آینه پژوهش» شروع کردند. «آینه پژوهش» بسیار تلاش کرد جلوی خرافات را بگیرد. «آینه پژوهش» بسیار تلاش کرد که درس درست‌نویسی را در قم رواج دهد. نشر منبری را به نثر معیار تبدیل کند. این خدمات جزئی از خدمات «آینه پژوهش» است. از درون «آینه پژوهش» نهادها و مجله‌هایی به وجود آمدند که باید به آنها اشاره کرد. در هر صورت امروز پاسداری از «آینه پژوهش» بر همه فرض است، به ویژه کسانی که کار به دست هستند و می‌توانند ساز و کاری فراهم کنند که «آینه پژوهش» به راه خود ادامه دهد. این مجله نسل‌پروری هم داشته و پدربپیشگی هم در این مجله بوده است. نمونه آن اسماعیل مهدوی‌راد که پدربپیشه شده است و اگر آقای اسماعیل مهدوی‌راد فرزند استاد دکتر مهدوی‌راد در این سمت، یعنی مدیر اجرایی بماند، نخستین پدربپیشه واقعی تاریخ مطبوعات کتاب در ایران خواهد بود. قبل از ایشان بزرگانی نام فرزندانشان را در مجله می‌آوردند، اما آن بزرگواران آرزوهای خود را جای خبر تحویل ما می‌دادند و هیچ کدام پدربپیشه نشدند. پدرانشان دوست داشتند پسرانشان راهشان را ادامه دهند، اما ندادند. شاید برخی دوستان بگویند، پسر محمد رضایی، راه پدر را ادامه داد. بله، ادامه داد، اما در نشر کتاب و نه در نشریه کتاب. محسن رضایی بعد از «کلاله خاور» انتشارات «پدیده» را در حوزه کودک و نوجوان ایجاد کرد. از فعالان دهه ۲۰ مهدی آذریزی و مرتضی کیوان بودند که آن دو نیز فرزندی نداشتند که راهشان را ادامه دهد. در دهه ۳۰ هم تا به امروز بیشتر بزرگان نام فرزندانشان را در نشریه‌های کتاب گذاشتند، اما این فرزندان راه پدر را در خصوص انتشار نشریه در حوزه کتاب ادامه ندادند. امیدواریم «آینه پژوهش» بماند و بپاید. دوام و توفیق همه عزیزانی را که در این مجله مشغول هستند از خداوند سبحان خواهانم.

بعد از انقلاب در قم از حیث چاپ و نشر مطبوعات تحولی پدید آمد. مراکز برای نقد و بررسی مطبوعات ایجاد شد. نشریاتی هم منتشر می‌شدند، مانند «انتخاب» و «بررسی» و حتی در مدرسه آیت‌الله گلپایگانی، مرکزی برای نقد و بررسی کتاب و مطبوعات ایجاد شد. به دلیل اهمیت آن روزگار، این مرکز به جای اینکه به کتاب بپردازد، بیشتر به مطبوعات می‌پرداخت. مجله‌ای هم منتشر می‌شد که بعد از یکی، دوبار تغییر نام، اواخر حیاتش عنوانش شده بود «مجله بررسی مطبوعات». در همان ایام، دفتر تبلیغات اسلامی در قم ایجاد شد که یکی از اهداف آن تجمیع فعالیت‌های تبلیغاتی و مطبوعاتی در قم بود و مجله‌هایی که در آن روزگار از سوی نهادهای دیگر منتشر می‌شد، مانند «پاسدار انقلاب» به دفتر تبلیغات ملحق شدند که به «پاسدار اسلام» تغییر نام داد و زیرمجموعه دفتر تبلیغات شد. البته دفتر تبلیغات به وسعت امروز نبود و در جای جای قم پراکنده بود. برای مثال دفتر مجله «پاسدار اسلام» در یکی از کوچه‌های خیابان دورشهر بود و واحدهای دیگر دفتر تبلیغات پراکنده بود تا اینکه به نظرم در سال ۶۱ دو ساختمان که متعلق به یک نهاد تبلیغی بود که قبل از انقلاب کارش را شروع کرده بود، به دفتر تبلیغات واگذار کردند که یکی در چهارراه بیمارستان و دیگری در ابتدای صفاییه روبه‌روی مدرسه امیرالمومنین و کتاب‌فروشی «هدف» بود. این دو ساختمان را که به دفتر تبلیغات دادند، تقریباً واحدهای دفتر تبلیغات تجمیع شد و به تدریج گسترش بیشتری پیدا کردند، اما نقطه عطف در قم از حیث مطبوعات سال ۶۲ بود که دو مجله «نور علم» از سوی جامعه مدرسین با مدیریت آقای یزدی و نشریه «حوزه» با مدیریت مرحوم عباسی خراسانی منتشر شد. آقای ایزدپناه نیز نخستین سردبیر مجله حوزه بود. ایشان امروز سکان‌دار «فرهنگ قم» و عضو هیأت مدیره مؤسسه خانه کتاب هستند.

بعد از هفت سال از دل مجله «حوزه»، «آینه پژوهش» به وجود آمد. «آینه پژوهش» که سال ۱۳۶۹ منتشر شد، تصور بر این بود که به زودی تعطیل می‌شود؛ چرا که از دل نهادی بالید که قدرت دهه نخست عمر خود را نداشت. از سوی دیگر سال ۶۹ سالی بود که بعد از یک دهه رکود بر اثر جنگ نشریه‌های گوناگونی در کشور منتشر شدند. تا جایی که به یاد دارم، اواخر همان سال، سازمان تبلیغات اسلامی کتابی به نام «باران مطبوعات» منتشر کرد. سهم کتاب از این «باران» سه نشریه «فصلنامه کتاب» کتابخانه ملی و دو مجله در حوزه نقد و بررسی کتاب بود که در تهران «ارغوان» و در قم «آینه پژوهش» منتشر شد. «ارغوان» بعد از ۶ شماره تعطیل شد، اما «آینه پژوهش» تا به امروز ماند و خوشحالیم که امروز آغاز ورود «آینه پژوهش» را به بیست و ششمین سال حیاتش جشن می‌گیریم، اما واقعیت قضیه، با توجه به بررسی جسته و گریخته که عرض شد، واقف شدن به ناپایداری‌ها بود. اینکه امروز باید چه اتفاقی بیفتد که «آینه پژوهش» هم مانند نشریاتی که قبلاً منتشر می‌شد و خوانندگان و